

POLITHISTORISK FORENING PRÆSENTERER

JØDEFEJDEN 1819-1820

- Politihistorisk tilbageblik på militær bistand til politiet set i lyset af 200-året for Jødefejden

Bekjendtgjørelse fra Politiedirecteuren.

Da adskillige ubesindige Mennesker have ladet dem forlede til at udøve Voldsomheder mod vore Medborgere af den mosaiske Troesbekjendelse, og Politiet har Grund til at formode, at enkelte Ubesindede kunde have Lyst til at fortsætte den begrundte voldsomme Udfærd, hvortil der endog ved Dp'lag paa offentlige Steder er blevet udfordret: saa finder jeg mig anseet til, paa det alvorligste at advare Alle og Enhver, om at afholde sig fra Deeltagelse i Handlinger, der forstyrre den indvortes Fred og Sikkerhed, som det er Kongens Villie, at alle Hans Underaatter, uden Hensyn til Religionsbekjendelse, bør nyde. Skulde nogen være denne Advarsel overhørig, og tillade sig noget veldigt eller utilberligt Forhold mod ovennævnte vore Medborgere, eller søge dertil at ophidsse Andre, kan en Saa-dan vente at blive anseet efter Lovens Strenghed. I øvrigt maa jeg bringe Anordningernes Bud i Erindring, hvorefter det i Dplobs Tilfælde er Pligt for alle Uvedkommende, at afholde sig fra det Sted, hvor Dplobet foregaaer; ligesom det og paaligger Enhver, uophødeligen at efterkomme de Befalinger, som fra den offentlige Myndigheds Side maatte gives til at tilvejebringe Orden og Roelighed.

Politiekammeret i Kjøbenhavn den 5te September 1819.

D. S. Hvidberg.

Af Adam Apel Ashtiani Olsen

Om forfatteren:

Adam Apel Ashtiani Olsen er uddannet cand.jur. (2018) fra Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet. Forfatteren har i forbindelse med sin juridiske uddannelse beskæftiget sig indgående med Forsvarets bistand til politiets virksomhed. Forfatteren har tidligere bidraget med artiklen ”Forsvaret – i politiets tjeneste”, publiceret i det juridiske tidsskrift, *Justitia*, i april 2016.

Forsidebillede:

Politiplakat og bekendtgørelse af den 5. september 1819 udstedt af politidirektøren.

Udgivelsesår: 2018

Redigeret version: 2019

Resume

Militær bistand til politiet er et tilbagevendende og centralt emne i dansk politihistorie. Emnet udfordrer en række demokratiske principper angående afgrænsningen mellem politi og forsvar (militæret). Indsættelsen, i 2017, af bevæbnede soldater i blandt andet Krystalgade i København, samt vedtagelsen af et nyt lovforslag på området for Forsvarets bistand til politiet, giver anledning til at foretage et politihistorisk tilbageblik på Jødefejden 1819-1820. Under Jødefejden blev militæret ligeledes indsat i Københavns gader, og begivenhederne gav allerede dengang anledning til diskussion om afgrænsningen mellem politiet og militæret. Et historisk princip i Danmark om, at militæret kun undtagelsesvist skal rekvireres af politiet med henblik på at løse politiets opgaver, er gennem historien løbende blevet udfordret. Princippet er den dag i dag, i det danske Grundlovssikrede og demokratiske retssamfund, stadig omdrejningspunkt for debat, såvel som det også var tilfældet under enevælden i forbindelse med Jødefejden. Spørgsmålet er derfor: Hvad skete der tilbage i 1819-1820 under Jødefejden, og hvad er status nu?

1. Indledning

Krystalgade i København er i disse tider skueplads for den seneste udvikling i forholdet/opgavefordelingen mellem politi og forsvar. På gaden, der huser Københavns Synagoge, Københavns Hovedbibliotek samt kaffebar og tøjforretninger, har politiet, støttet af svært bevæbnede soldater, siden september 2017 været en fast del af gadebilledet. Synagogen har siden februar 2015 været under politiets bevogtning som følge af attentatet d. 15. februar 2015, hvor en af synagogens vagter blev dræbt, mens to polititjenestemænd blev såret. Bevogtningsopgaven ligger stadig hos Københavns Politi, men de uniformerede polititjenestemænd med maskinpistoler, der i første omgang var placeret foran synagogen, er nu blevet erstattet med personel fra forsvaret. De pågældende soldater er i forbindelse med udførelsen af bevogtningsopgaven, trods deres ansættelse i Forsvaret, under politiets kommando.¹

Brugen af militære ressourcer med henblik på beskyttelse af det jødiske mindretal i Danmark giver op til 200-året for begivenhederne anledning til at foretage et historisk tilbageblik på *Jødefejden* i København 1819-1820. I september 1819 startede nogle længerevarende antisemitiske uroligheder

¹ Jf. www.dr.dk/nyheder/indland/bevaebnede-soldater-udstyret-med-plastikstrips-og-peberspray-bevogter-fra-i-dag lokaliseret d. 29.09.2017. Forsvaret er bl.a. også indsat ved den dansk/tyske grænse.

i hovedstaden, da en større mængde *urostiftere* iværksatte aktioner og deltog i opløb² med det formål at ”*sætte jøderne på porten*”.³ Der blev øvet hærværk mod jødiske forretningsdrivende og begået overfald på jødiske borgere. Det kom til voldsomme gadekampe mellem politi og urostiftere, og ordensmagts forsøg på at bekæmpe urolighederne resulterede i det faktum, at politiets evner såvel som ressourcer ikke var tilstrækkelige.⁴ Urolighederne var særdeles voldsomme og havde tråde til flere lande i Europa. HC Andersen, der allerførste gang ankom til København d. 6. september 1819, mens urolighederne var på sit højeste, beskriver Jødefejden i bogen ”Mit livs eventyr”:

*”Aftenen før jeg kom var just udbrudt den saakaldte ”Jødefejde”, der strakte sig gennem flere af Europas Lande; hele Byen var i bevægelse, stor Menneske-Stimmel paa gaderne; dog al den Larm og Tummel overraskede mig ikke, den svarede just til det Røre, jeg havde tænkt mig, der altid maatte være i Kjøbenhavn, min Verdens Stad.”*⁵

Enevælden herskede i Danmark i årene 1660-1849, og i 1819 regerede Kong Frederik VI. Den enevældige styreform betød, at alt magt og myndighed lå hos kongen, som dog typisk rådførte sig med sit embedsværk i form af regering, ministre eller statsråd.⁶ Som følge af politiets manglende evner og ressourcer i forbindelse med uroen under Jødefejden, så Frederik VI og den danske regering sig nødsaget til at indsætte militæret i de Københavnske gader med henblik på at støtte politiet. Det politiske efterspil i forbindelse med Jødefejden medførte, at der blev udarbejdet og indført regler med henblik på at regulere politiets rekvirering af militær hjælp/magt og brugen af militært personel mod civile i fredstid. De pågældende regler blev lovfæstet ved Reskript af 28. maj 1821, som blev udstedt af den enevældige Frederik VI. Reskriptet kan i dag betragtes som den første danske lovgivning på området for politiets rekvirering af militær hjælp/magt.⁷

Vendes blikket tilbage mod Krystalgade i dag, indikerer et iøjefaldende gult skilt, med teksten ”*POLITI Forsvaret*” på overarmen af de camouflagedklædte soldater, et vendepunkt i dansk historie. Betegnelsen ”*POLITI Forsvaret*” har konnotationer til det allerede etablerede samarbejde mellem politiet og Hjemmeværnet, hvor betegnelsen *PolitiHjemmeværnet* og ”*POLITI*

² Jf. Stevnsborg, Henrik, ”Magt, Krig og Centralisering – Dansk politi 1945-2007”, 1. udgave, 1. oplag, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2016, side 62.

³ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Politiet og jødefejden i København 1819”, Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 11.

⁴ Jf. Plakat - Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Politiet og jødefejden i København 1819”, Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 1.

⁵ Jf. Andersen, HC, ”Mit livs eventyr”, ved Topsøe-Jensen, H, Gyldendal 1951, kapitel II ff, side 54.

⁶ Jf. www.danmarkshistorien.dk

⁷ Reskript af 28. maj 1821, jf. ”Kongelige Reskripter og Resolutioner, Reglementer, Instruxer og Fundatser samt Kollegialbreve”, fæmte og udgivne af Algreen-Ussing, T, VII. Deel 8. Bind 1820-1821, På den Gyldendalske Boghandlings Forlag 1828, side 160.

Hjemmeværnet” benyttes.⁸ Udover indsættelsen af soldaterne i Krystalgade er lov nr. 708 af 8. juni 2018 om ændring af politiloven, retsplejeloven, forsvarsloven og militær straffelov (Forsvarets bistand til politiet og udvidelse af politiklageordningen mv.) blevet vedtaget.⁹ Som det også var tilfældet i forbindelse med det politiske efterspil i kølvandet på Jødefejden, hvilket resulterede i Reskript af 28. maj 1821, angår lovændringerne også regulering af indsættelsen af militærets/Forsvarets personel mod civile i fredstid; og selvom det ikke er noget nyt fænomen, at Forsvaret bidrager til løsningen af politiets opgaver, adskiller den igangværende udvikling på området sig fra tidligere demokratiske principper, som indtil for nylig har været udgangspunktet i dansk ret.

Udviklingen i forholdet mellem politi og forsvar, herunder de nævnte lovændringer, beskrives senere i artiklen, jf. afsnit 3. Allerførst beskrives Jødefejden og de politimæssige forhold i årene omkring urolighederne, jf. næste afsnit 2. Med henblik på at belyse Jødefejden ud fra artiklens fokus på politi og forsvar suppleres redegørelsen af hændelsesforløbet med indhentet empiri fra Rigsarkivet; en række centrale kilder og oplysninger er således blevet lokaliseret i Gardehusarregimentets arkiv i forbindelse med udarbejdelsen af denne artikel.¹⁰

Soldat på Krystalgade under politiets kommando. Foto: Adam Apel Ashtiani Olsen.

⁸ Betegnelsen ”*Politihjemmeværnet*” (skrevet i ét ord) benyttes i forbindelse med den del af Hjemmeværnets eget sektoransvar, hvor hjemmeværnsfolk med særlig uddannelse støtter politiet med eksempelvis trafikregulering og afspærring.

⁹ Jf. lov nr. 708 af 8. juni 2018 om ændring af politiloven, retsplejeloven, forsvarsloven og militær straffelov (Forsvarets bistand til politiet og udvidelse af politiklageordningen mv.). L 159: fremsat d. 28. februar 2018 af justitsministeren (Søren Pape Poulsen). Gældende pr. d. 1. juli 2018 med undtagelse af en enkelt bestemmelse om ophævelsen af forsvarsloven § 15, hvilket fastsættes efter forhandling mellem justitsministeren og forsvarsministeren, jf. lovens § 5, stk. 2, jf. stk. 1.

¹⁰ Den indhentede empiri fra Rigsarkivet (Gardehusarregimentets arkiver) er afskrevet med hjælp fra translatør Birgit Christensen.

Ud over at behandle Jødefejden har artiklen til formål at perspektivere til den netop vedtagne lov nr. 708 af 8. juni 2018 om ændring af politiloven, retsplejeloven, forsvarsloven og militær straffelov (Forsvarets bistand til politiet og udvidelse af politiklageordningen mv.).

2. Jødefejden – de samfundsmæssige forhold

I 1801 levede der omkring 2.000 jøder i København. Karl Peder Pedersen beskriver i bogen ”Kontrol over København”, hvordan jøderne levede i ”*deres egen fysiske og mentale ghetto*”. Jøderne var i det danske samfund ”*lige akkurat tålt, med mindre de var rige og tilførte landet kapital*”.¹¹ Hertil skal nævnes, at ”*fremmede, fattige jøder*” som opholdt sig illegalt i landet ikke var accepteret,¹² og på denne baggrund fandtes der også en såkaldt *jødebetjent* i København. Stillingen som jødebetjent var oprettet og finansieret af Det Mosaiske Troessamfund, og jødebetjenten beskæftigede sig udelukkende med at lokalisere *fremmede* eller *illegale* jøder. Funktionen som jødebetjent blev i 1774 overflyttet til politiet i København og skulle herefter omfatte alle politiforretninger, ”*i henseende [til] den jødiske nation*”.¹³

I 1814 blev jøderne i Danmark formelt ligestillet af Frederik VI. Dette skete ved kongelig anordning af d. 29. marts 1814. Jødernes berettigelse som ligeværdige borgere blev imidlertid debatteret på litterær vis, under det der i dag betegnes som *Den Litterære Jødefejde*, der var en offentlig debat mellem kristne og jødiske intellektuelle i årene 1813-1817: Her stod på den ene side *de progressive*, som var fortalere for et retssamfund med ligestilling mellem jøder og kristne, og på den anden side *de reaktionære*, som afviste jøderne som fuldgældige medborgere.¹⁴

De samfundsmæssige forhold der gik forud for Jødefejden, og som også anses som den direkte årsag til urolighederne i 1819, var en manglende accept, hos de kristne i befolkningen, af jøderne som ligeværdige medmennesker. Derudover var der i årene efter Napoleonskrigene og Napoleons nederlag i 1812 en stigende samfundsmæssig uro og utilfredshed i Europa. Utilfredsheden rettede sig mod magthavere og velhavere, og der opstod opposition til de daværende kongehuse og fyrstedømmer. I Danmark blev uroen forstærket yderligere i forbindelse med Statsbankerotten i 1813, hvor jødiske finansfolk blev klandret for at have garderet sig selv mod økonomiske tab og

¹¹ Jf. Pedersen, Karl Peder, ”Kontrol over København”, Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2014, side 50-51.

¹² Jf. Blüdnikow, Bent, ”Jødefejden 1819-1820”, i ”Jøderne som frie borgere – anordningen af 29. marts 1814”, Det Jødiske Samfund 2014, side 63.

¹³ Jf. Pedersen, Karl Peder, ”Kontrol over København”, Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2014, side 50-51

¹⁴ Jf. Blüdnikow, Bent, ”Jødefejden 1819-1820”, i ”Jøderne som frie borgere – anordningen af 29. marts 1814”, Det Jødiske Samfund 2014, side 61.

for at have for tætte bånd til Frederik VI's hof. På denne baggrund blev jøderne i disse år i nogle kredse anset for at være skyld i Danmarks finansielle problemer. Antisemitismen var således voksende i befolkningen, og en folkelige røst om oprør fra især Tyskland nåede til Danmark. Antisemitismen i den danske befolkning bar på dette tidspunkt præg af generel karakter, også blandt de kristne præster, og det er centralt at påpege, at det som udgangspunkt ikke ansås som uetisk at ytre sig antisemitisk eller tale imod ligeberettigelsen af jøder.¹⁵ Enevælden herskede som nævnt tidligere, og Frederik VI's ligestilling og beskyttelse af jøderne bidrog ligeledes til opstanden.

2.1. Enevældens politi - København 1819

I 1815 oprettede Frederik VI embedet som *politichef*, hvilket var helt nyt i forhold til ledeshierarkiet i politiet i København. Samtidig blev betegnelsen på den øverste leder af politikorpset i København ændret fra *politimester* til *politidirektør*. Politichefen skulle varetage rollen som politidirektørens overordnede og skulle samtidig fungere som præsident i politiretten, der var den laveste retsinstans i København. Embedet som politichef blev givet til justitsminister Frederik Julius Kaas, der som minister, og en del af regeringen, havde tætte bånd til kongen. Kaas skulle som politichef føre tilsyn med politidirektøren og dennes embedsforretninger.

Enevældens politi i København i 1819 talte udover politidirektøren ”3 assessorer, 6 fuldmægtige, 3 kopister, 1 adjutant, 1 torvemester, 1 fyrbøder, 32 politibetjente, 26 opsigtsbetjente, og én, der beskæftigede sig med fremmede jøder”. Sidstnævnte også betegnet som *jødebetjent*. Derudover rådede politidirektøren over *vægterkorpset*, der talte ”1 inspektør, 1 løjtnant og 305 vægtere”.¹⁶ Vægterkorpset fungerede som natpoliti og varetog tændingen af gadelygterne.

I 1815 oprettedes yderligere 6 stillinger som politiassistent, som hver især fik tillagt et politidistrikt i hovedstaden med det formål at assistere politidirektøren.

Som følge af den daværende politidirektør Hans Haagen's død d. 3. juli 1815 var en af politichef Kaas's første centrale opgaver at udpege en ny politidirektør. Valget faldt på exam.jur. Otto Himmelstrup Hvidberg, der tidligere havde varetaget embedet som politifuldmægtig, passkriver

¹⁵ Jf. Albertsen, Leif Ludwig, ”Engelen Mi – en bog om den danske Jødefejde”, Privattryk 1984, side 46-52 samt Blüdnikow, Bent, ”Jødefejden 1819-1820”, i ”Jøderne som frie borgere – anordningen af 29. marts 1814”, Det Jødiske Samfund 2014, side 60-63.

¹⁶ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Politiet og jødefejden i København 1819”, Polithistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 9.

og sekretær for Brandkommissionen.¹⁷ Udnævnelsen af Hvidberg skal ses i lyset af det faktum, at der på daværende tidspunkt ikke var en oplagt efterfølger efter den afdøde Haagen; udfordringen var at finde en ny politidirektør, der ansås som kompetent nok til at overtage posten. Kaas's nye rolle som tilsynsførende politichef blev på denne baggrund særlig central.

Kaas, som allerede i 1806 havde foreslået ideen om et tilsyn med politiet, blev i folkemunde også kaldet *politiministeren*, og han gik ind til embedet med stort engagement. Dette kom eksempelvis til udtryk, idet Kaas, allerede før den officielle udnævnelse som politichef, med stort omhu havde indrettet sit nye politichefkontor.¹⁸

Fra venstre: Kong Frederik VI (28. januar 1768 – 3. december 1839), politichef Kaas (24. august 1758 – 11. januar 1827) og politidirektør Hvidberg (25. september 1771 – 15. januar 1822).

2.2. Urolighederne begynder

De primære begivenheder under Jødefejden forekom i perioden d. 3. september til og med d. 7. september 1819. De pågældende dage vil derfor blive gennemgået som følger:

D. 3. september 1819 blev en primitiv plakat sat op på Børsen i København. Plakatens ophavsmand blev aldrig fundet, men plakatens budskab var klart; den henvendte sig til alle kristne borgere med besked om at påbegynde en opstand mod jøderne i Danmark. Jøderne skulle ifølge

¹⁷ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, "Politiet og jødefejden i København 1819", *Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1982*, side 9-10.

¹⁸ Jf. Pedersen, Karl Peder, "Kontrol over København", *Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2014*, side 99-100.

plakatens ordlyd ”*sættes på porten*”, og den pågældende plakat anses i dag som startskuddet til de uroligheder, der sidenhen er blevet benævnt som Jødefejden.

Udover plakatopsættelsen var politiet i dagene omkring d. 3. september 1819 bekendt med florerende rygter om, at der blandt indbyggerne i København ville blive iværksat aktioner rettet mod jøder. Politidirektør Hvidberg videregav disse efterretninger til Frederik VI, der efterfølgende pålagde Kaas såvel som Hvidberg at skærpe censuren og holde et særligt øje med sammenstimlen og opløb i gaderne.

D. 4. september 1819 samlede en større menneskemængde sig foran den fremtrædende jødiske forretningsmand Joseph Raphael’s forretning på Østergade (Strøget), og her begyndte de første uroligheder. Menneskemængden angreb forretningen med stenkast, hvilket hurtigt udviklede sig til angreb mod andre omkringliggende jødiske forretninger. I København var de jødiske forretninger især repræsenteret på Østergade og Amagertorv, og forretningerne havde store prangende udstillingsvinduer, der som noget helt nyt på denne tid prydede butiksfacaderne.

I dagene op til d. 4. september 1819 havde Hvidberg gjort brug af civilklædte politibetjente i gaderne med henblik på at indsamle efterretninger. Hvidberg var således bekendt med uromagerens plan om at samles ved de jødiske forretninger på Østergade og Amagertorv. Politiet var derfor hurtigt på stedet for at bekæmpe uroen. Politiets ankomst resulterede i, at uromagerne gik til angreb på ordensmagten, og Hvidberg, som stod i spidsen af en større styrke af politifolk og vægtere, blev overmandet og måtte trække styrken tilbage. Hvidberg valgte dernæst at rekvirere hjælp hos militæret fra Hovedvagten på Kongens Nytorv,¹⁹ hvor 6-8 soldater blev stillet til rådighed. Den militære assistance var imidlertid langt fra nok, da endnu flere personer havde tilsluttet sig opløbet/mængden af uromagere. Først da yderligere militærfolk blev rekvireret, herunder 20-30 soldater fra Hovedvagten og ridende gardehusarer der ”*med dragne sabler huggede sig ind i folkemængden*”, lykkedes det at rydde Østergade og skabe (foreløbig) ro og orden.²⁰

¹⁹ Hovedvagten = Militær vagtstue, detention mm.

²⁰ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Politiet og jødefejden i København 1819”, Polithistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 14 samt Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Jødefejden” i ”Protest og Oprør”, redigeret af Mikkelsen, Flemming, Modtryk 1986, side 91.

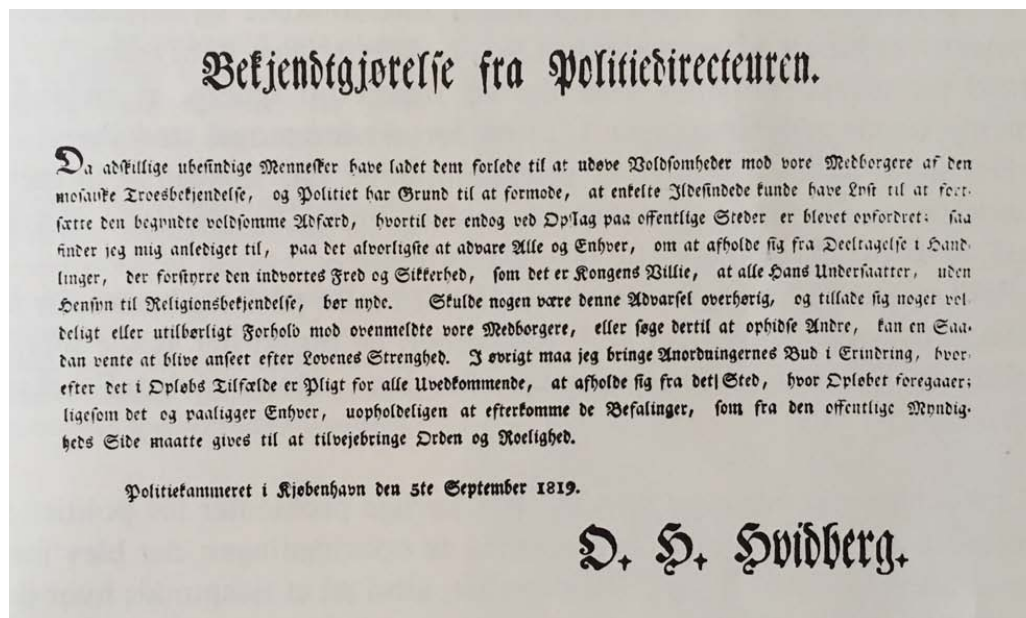
D. 5. september 1819 kunne Hvidberg konstatere, at der mange steder i byen på ny var blevet opsat plakater med opfordringer til uro. Plakaterne havde antisemitiske budskaber og/eller budskaber vendt mod kongen og regeringen. En af de beslaglagte plakater lød som følger:

*"Men Frederik er du da saa svag
at Jøder skal regiere dig
da skal for disse Røverpag
vist Hævnen ramme dig...
De fangne ved Tumulten maa løses
Vi ere 1260"*

En anden plakat lød således:

*"Cristne Brødre, mægtige trofaste Danske
Mand, lader os ikke længer
taale at de Utøye (Jøderne) æder os op; -
Hør danske mænd... vor land og Stad vil derved
vinde meget; thi det er jo det Jødepak, der har ført
vort sølv ud af Landet, som fordærver vort Pengevæsen
ja det er dette jødepak, der udsuger hele Landet...
Dette er skrevet af en Retsindig Dannemand"*²¹

Hvidberg besvarede plakatoptættelserne med udstedelsen af en bekendtgørelse, hvoraf det fremgik, at uromagere ville blive mødt med strenge straffe. Hvidberg's bekendtgørelse blev udstedt som en politiplakat.²²

Politiplakaten fra d. 5. september 1819, jf. artiklens forside.

²¹ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, "Jødefejden" i "Protest og Oprør", redigeret af Mikkelsen, Flemming, Modtryk 1986, side 91-95.

²² Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, "Politiet og jødefejden i København 1819", Polithistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 25 samt Politidirektørens bekendtgørelse af 5. September 1819, "Schous Register Over Forordninger", 18 del, 1818-1822, side 337.

Derudover udstedte Hvidberg endnu en bekendtgørelse med henvisning til uroen d. 4. og 5. september 1819, hvoraf det fremgik, at kongen havde befalet Politidirektøren at udlodde en belønning på 4.000 rigsbankdaler til den eller dem, der kunne angive hovedmændene bag urolighederne og de urostiftende plakater samt mellem 200 og 1.000 rigsbankdaler til dem, der kunne angive, hvem der havde taget del i opløbene.²³

Trods Hvidberg's foranstaltninger fortsatte urolighederne:

En central hændelse som kan fremhæves er overfaldet på den jødiske pantelåner Ari Erfeldt. Bent Blüdnikow beskriver i artiklen, "Jødefejden 1819-1820" fra 2014, hvordan Erfeldt i en antisemitisk kontekst personificerede en række af de karaktertræk, som jødemodstanden byggede på; Erfeldt var efter sigende *ikke* en elsket herre, da han var pantelåner og involveret i en lang række af økonomiske tvister og retssager.²⁴ D. 5. september 1819 om aftenen stormede et ukendt antal uromagere Ari Erfeldt's hus, og pantelåneren måtte gemme sig, mens uromagerne hærgede. Erfeldt måtte som følge af episoden tage ophold hos baron Gersdorff, der havde sin residens på Kongens Nytorv.

Da Erfeldt efterfølgende tog forbi sit eget hus og derefter ville begive sig tilbage til Kongens Nytorv, blev han mødt med skældsord fra en kvinde. Dette udviklede sig til et mindre opløb rettet mod Erfeldt, som følte sig nødsaget til at søge tilflugt i Hovedvagten. En menneskemængde forsøgte derefter at belejre Hovedvagten, og Erfeldt blev derfor eskorteret videre af to soldater, der skulle fungere som livvagter. Erfeldt forsøgte herefter at komme væk via Gothersgade, men en menneskemængde pressede Erfeldt og soldaterne tilbage til Hovedvagten. Erfeldt blev imidlertid ikke lukket ind i Hovedvagten denne gang, og han prajede derfor en hyrekusk og flygtede via hestevogn. Hestevognen blev indhentet af opløbet på Bredgade, og da den vrede menneskemængde forsøgte at trække Erfeldt ud af hestevognen, trak Erfeldt en uladt pistol og truede sig fri. Erfeldt flygtede på ny i hestevognen og endte ved Almindelig Hospital i Amaliegade. Her blev han igen indhentet, og menneskemængden fik denne gang held med at få fat i Erfeldt, der blev slået, sparket og trampet på af uromagerne. Det lykkedes til sidst hospitalets personale at komme Erfeldt til undsætning, og han blev derefter indlagt på Almindelig Hospital.²⁵

²³ Jf. Politidirektørens bekendtgørelse af 5. September 1819, "Schous Register Over Forordninger", 18 del, 1818-1822, side 337-338.

²⁴ Jf. Blüdnikow, Bent, "Jødefejden 1819-1820", i "Jøderne som frie borgere – anordningen af 29. marts 1814", Det Jødiske Samfund 2014, side 66.

²⁵ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, "Politiet og jødefejden i København 1819", Polithistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 14-15.

D. 6. september 1819 greb Frederik VI (og regeringen) ind, da det stod klart, at politiet ikke formåede at opretholde ro og orden i hovedstaden. Frederik VI udstedte en bekendtgørelse indeholdende et forbud mod opløb og sammenstimlen. Derudover blev der oprettet en særlig kommission, der skulle fungere som det dømmende organ i forhold til de personer, som overtrådte bekendtgørelsen. Kommissionsdomstolen blev bemyndiget til at kunne idømme *livsstraf*,²⁶ og domme afsagt af kommissionsdomstolen kunne *ikke* appelleres. Derudover blev militæret rekvireret massivt fra de omliggende garnisonsbyer med ordre om at benytte bajonetter og skydevåben mod uromagere.²⁷

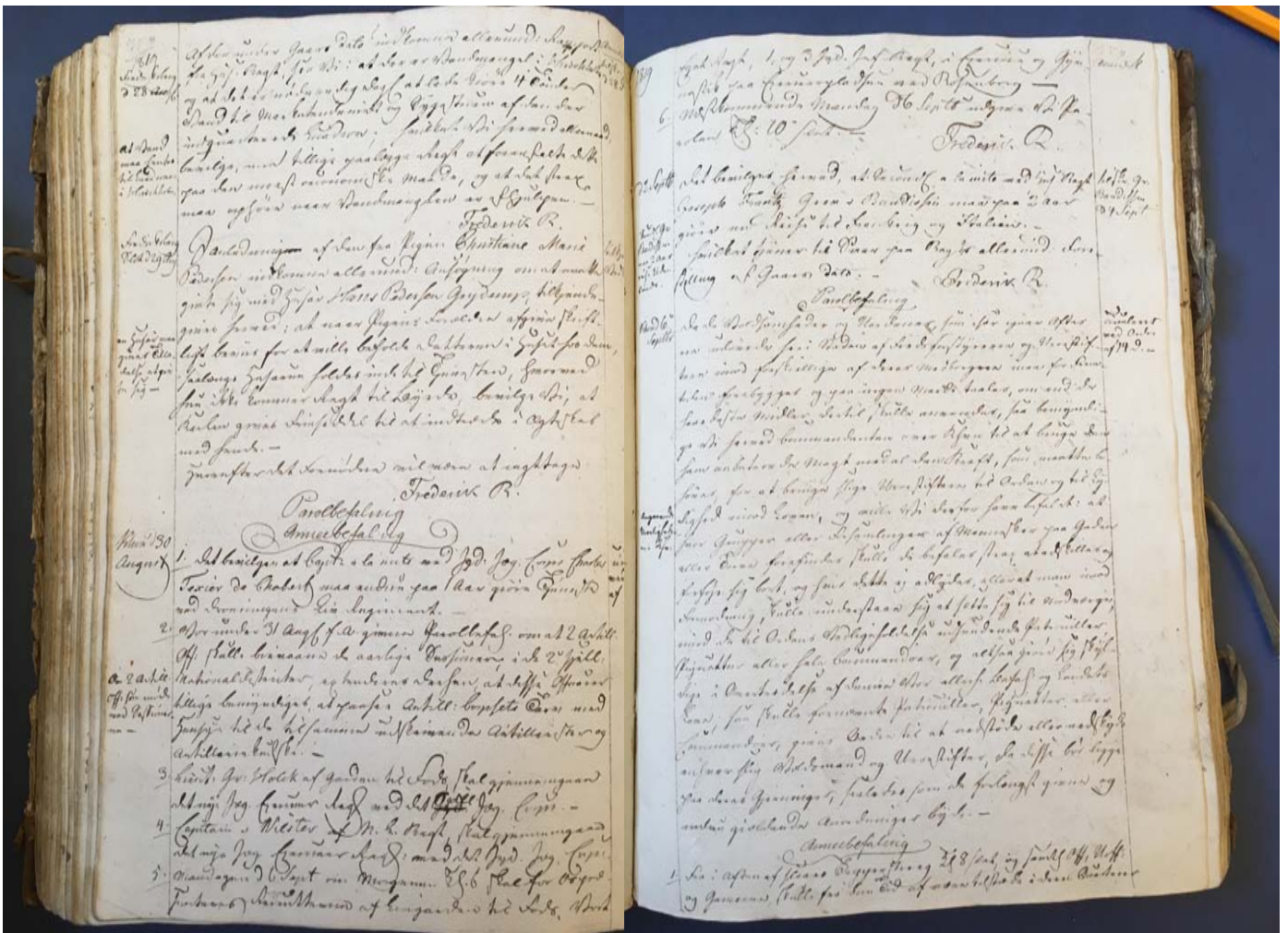
Retstilstanden under Jødefejden og myndighedernes anvendelse af magt fremgår af Gardehusarregimentets befalingsbøger fra 1819. Fra en parolbefaling (Hæren (Rytteriet) og Gardehusarregimentet) af 6. september 1819 kan fremhæves:

Kommandanten i København, grev Schulenburg, blev bemyndiget til at anvende *"Magt med al den Kraft, som maatte behøves, for at bringe slige Uroetifere til Orden og til Lydighed imod loven"*, jf. parolbefalingen. Det fremgår endvidere, at de hårdeste magtmidler skulle anvendes i forbindelse med bekæmpelsen af uro, da der blev givet en direkte *"Ordre til at nedstøde eller nedskyde enhver slig Voldsmand og Uroetifter, da disse bør ligge paa deres Gjerninger, saaledes som de for længst givne og endnu giældende Anordninger byde"*.²⁸

²⁶ Livsstraf = ældre betegnelse for dødsstraf.

²⁷ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, "Politiet og jødefejden i København 1819", Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 16 samt Kongelig bekendtgørelse af 6. September 1819, "Schous Register Over Forordninger", 18 del, 1818-1822, side 338-339.

²⁸ Jf. Gardehusarregimentet, Hæren (Rytteriet) Gardehusarregimentet, D. Parolbefalinger, 1805-1844. Se billede og citat i nærværende artikel, side 13.

Parolbefaling (Gardehusarregimentet).

”Da de Voldsomheder og Uordener, som især igaar Aftes ere udøvede heri Staden af Fredsforstyrre og Urostiftere imod forskellige af deres Medborgere maa for Fremtiden forebygges og paa ingen Maade taales, om end de haardeste Midler dertil skulle anvendes, saa bemyndige Vi hermed Commandanten over Khvn til at bruge den ham anbetroede Magt med al den Kraft, som maatte behøves, for at bringe slige Urostiftere til Orden og til Lydighed imod Loven, og ville Vi derfor have befalet: at hvor Grupper eller Forsamlinger af Mennesker paa Gader eller Torve forefindes skulle de befales strax at adskilles og forføje sig bort, og hvis dette ej adlydes, eller at man imod Formodning skulle understaae sig at sætte sig til Modværge, imod de til Ordens Vedligeholdelse udsendende Patrouiller, Piquetter eller hele Commandoer, og altsaa gjøre sig skyldige i Overtrædelse af denne Vor allerh: Befal: og Landets Love; saa skulle fornævnte Patrouiller, Piquetter eller Commandoer, gives Ordre til at nedstøde eller nedskyde enhver slig Voldsmand og Uroestifter, da disse bør ligge paa deres Gjeringer, saaledes som de for længst givne og endnu gjældende Anordninger byde”.²⁹

En massiv rekvirering af flere forskellige militære afdelinger fremgår af følgende Armeebefaling af 6. september 1819:

²⁹ Jf. Gardehusarregimentet, Hæren (Rytteriet) Gardehusarregimentet, D. Parolbefalinger, 1805-1844.

"Hvis Generalmarsch bliver slaaet, da gjelder dette ogsaa for Artill: Corpset, Garden til Fods, Liv Jæg. Corpset, det borg. Inf. og Artillerie samt Vort Liv Corps, hvilke da ligeledes uopholdeligen have at møde paa deres resp: Allarmpladse".

"3. Af Garnisonen commanderes et Piquet af 200 Mand Inf: som møder Kl 8 sl. ved Hovedvagten og desuden skal i Casserne være et Reserve Piquet af omtrent 400 Md, færdigt til at udrykke, naar det af Commandantskabet befales. Det borg. Inf. afgiver i Aften Kl: 7 sl: følgende Piquetter, nemlig 100 Mand paa Kong. Nyetorv, 100 Mand paa Amagertorv, 100 paa Kultorget, 100 paa Gammeltorv og 100 Mand i det borg. Exerceerhuus paa Christianshavn, som udsender Patrouiller igjennem alle Gader og paa Pladserne eller Torvene, saaledes som Commandantskabet nærmere har at foreskrive samme".³⁰

Ovenstående troppeberedskab på over 1.000 mand, herunder 500 mand placeret på centrale torve i København med ordre om at anvende skydevåben mod fredsforstyrrelser og urostiftere, skal ses i forhold til de rundt regnet 60 politibetjente og 300 vægtere som politiet i København rådede over på daværende tidspunkt. Ressourcemæssigt var omfanget af rekvireringen af militæret under Jødefejden således politistyrken langt overlegent.

I forhold til Københavns militære styrke blev alt orlov inddraget, således at styrken var fuldtallig, og kongen befalede, at mandskabet ved 2. *Husarregiment* skulle have dobbelt løn fra d. 6. september, og så længe urolighederne varede.³¹

Som det fremgår af Armeebefalingen, bidrog Det Borgelige Infanteri og Det Borgerlige Artilleri, samlet kaldet Københavns Borgervæbning eller Borgervæbningen, til den militære indsats. I et nutidigt perspektiv kan Borgervæbningen sammenlignes med Hjemmeværnet, idet korpset var sammensat af indbyggere fra hovedstaden, der skulle kunne træde til i tilfælde af krig eller krisesituationer. Borgervæbningen indgik i totalforsvaret af hovedstaden og havde til formål at støtte militæret med eksempelvis bevogtningsopgaver. Borgervæbningen har rødder tilbage i 1500-tallet, og korpset fik i 1808 til opgave at støtte politiet, hvilket der som nævnt blev gjort brug af under Jødefejden.³²

D. 7. september 1819 blev det af Hvidberg bekendtgjort, at alle værtshuse og udskænkingssteder samt alle porte, døre og kældre skulle være lukkede mellem kl. 20.00 og kl. 05.00. Dertil gjaldt et udgangsforbud:

³⁰ Jf. Gardehusarregimentet, Hæren (Rytteriet) Gardehusarregimentet, D. Parolbefalinger, 1805-1844.

³¹ Jf. skrivelse af 7. September 1819, Gardehusarregimentet, Hæren (Rytteriet) Gardehusarregimentet, D. Generalkommissariatsskrivelser, 1774-1842.

³² Jf. Pedersen, Karl Peder, "Kontrol over København", Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2014, side 49 og 50 samt Bruun, Carl, "Kjøbenhavn", Første Del, P. G. Philipsens Forlag 1887, side 334-335 141 samt Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, "Politiet og jødefejden i København 1819", Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 11.

*”At det på samme tider skal være Pligt for alle Huusfædre, at holde deres Børn i ro og Tienestefolk samt Svende og Drengene hjemme, med mindre Nødvendighed maatte kræve at udsende nogen saadan”.*³³

Foranstaltningen må betegnes som et *delvist* udgangsforbud på baggrund af ordlyden: *”med mindre Nødvendighed maatte kræve det”*. Som følge af militærets massive tilstedeværelse, oprettelsen af en kommissionsdomstol uden appelret samt udgangsforbuddet må hovedstaden således betragtes som at have været i undtagelsestilstand.

Gardehusarregimentet 1762-1890.

2.2.1. Jødefejden fortsætter

Trods kongens massive indgreb var urolighederne i forbindelse med Jødefejden ikke ovre. I tiden umiddelbart efter d. 7. september fortsatte bølgen af hærværk, uro, overfald og opløb, herunder konfrontationer mellem politiet og militæret på den ene side og urostifterne på den anden side. Den militære tilstedeværelse og politiets ringe ressourcer gav anledning til, at Frederik VI sammen med Kaas **d. 11. september 1819** præsenterede en plan om at oprette et assistancekorps på flere

³³ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Politiet og jødefejden i København 1819”, Polithistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 16 samt Politidirektørens bekendtgørelse af 7. September 1819, ”Schous Register Over Forordninger”, 18 del, 1818-1822, side 339.

hundrede mand med henblik på at styrke politiet. Hvidberg protesterede mod planerne, idet han mente, at dette ikke var nødvendigt. Frederik VI insisterede på oprettelsen af et assistancekorps, ud fra en præmis om, at politiets ressourcer langt fra var tilstrækkelige, og at politiets rekvirering af militæret kun skulle ske, såfremt det undtagelsesvist var nødvendigt; politiet måtte derfor styrkes.

D. 12. september 1819 blev der over for Hvidberg fremlagt en liste med 258 kandidater til et assistancekorps, hvilket primært var pensionerede militærfolk fra hæren og flåden. Hvidberg fandt imidlertid kun 11 af de 258 kandidater egnede og bad i stedet om lov til at øge politistyrken med 6-12 eller flere mand. Kaas foreslog kongen, at assistancekorpset skulle sammensættes af frivillige, og at den officielle indbydelse til assistancekorpset skulle ske på politidirektørens foranledning. Sidstnævnte for at offentligheden ikke skulle opfatte indsættelsen af et assistancekorps som et regeringsindgreb, hvilket ville blotte politistyrkens svækkede tilstand. Frederik VI afviste både Hvidberg's og Kaas's forslag og fastholdt sin oprindelige plan om et assistancekorps.³⁴

Samtidig med drøftelserne om assistancekorpset stilnede uroen i hovedstaden af. Udgangsforbuddet blev derfor lempet **d. 16. september 1819**, idet påbuddet om at holde porte, døre og kældre lukket blev ophævet. **D. 22. september 1819** skrev Kaas til kongen og fremlagde Hvidbergs argumenter mod et assistancekorps. Kaas valgte i denne sammenhæng at støtte Hvidberg, der ydermere havde fået sin støtte hos generalauditør Bornemann med henblik på at påvise, at kandidaterne (de pensionerede militærfolk) til assistancekorpset var uegnede. Det var Hvidberg's og Bornemann's påstand, at kandidaterne var skrøbelige og manglede kendskab til politiforretninger.

Kaas's støtte til Hvidberg's indstilling om ikke at oprette et assistancekorps fremstod imidlertid tvetydig, da Kaas i sin skrivelse til kongen også kritiserede Hvidberg for at have "*vakt ubehagelig Sensation for mange af Byens Borgere*", i forbindelse med at Hvidberg offentligt havde indkaldt de pågældende kandidater til assistancekorpset til samtale.

³⁴ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, "Jødefejden" i "Protest og Oprør", redigeret af Mikkelsen, Flemming, Modtryk 1986, side 92 samt Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, "Politiet og jødefejden i København 1819", Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 23-24.

I takt med at den resterende del af udgangsforbuddet blev ophævet d. 22. september 1819, valgte Frederik VI **d. 23. september 1819** til sidst at følge Hvidbergs indstilling, og ideen om oprettelsen af et assistancekorps blev sat i bero. **D. 26. september 1819** blev det endvidere besluttet at tilbagetrække de daglige militærpatruljer i gaderne.³⁵

2.2.2. Jødefejdens afslutning

Ultimo september 1819 så urolighederne ud til at være slut. I forbindelse med dronningens fødselsdag **d. 25. oktober 1819** florerede der dog rygter om fornyet opstand og uro.³⁶ Både politi og militær var derfor talstærkt tilstede, da fødselsdagen skulle fejres på Kongens Nytorv. Koordinationen mellem de udkommanderede styrker var ikke tilstrækkelig, og det lykkedes derfor en gruppe stenkastende uromagere at angribe det jødisk ejede finanshus, Meyer & Trier, beliggende ved Frederiksholm Kanal. Urolighederne udviklede sig herfra, og en vægter blev overfaldet, mens en piket med tre gardehusarer, på grund af pres fra en menneskemængde, måtte trække sig tilbage. Da en større politistyrke bevæbnet med stokke til sidst kom til, blev området ryddet. Uromagerne blev spredt og uroen fortsatte i et mindre omfang andre steder i hovedstaden. I forbindelse med bekæmpelsen af disse uroligheder blev Hvidberg også overfaldet, og han blev på denne baggrund både ydmyget og gjort til grin i offentligheden. Følgelig mistede Frederik VI tålmodigheden med Hvidberg's manglende evner til at levere en effektiv politiindsats, og kongen fyrede derfor politidirektøren pr. 1. januar 1820.³⁷ Stillingen som politidirektør blev herefter besat af cand.jur. Andreas Christian Kierulff.

Den nye politidirektør havde ikke været på posten i mange dage før han **d. 28. januar 1820**, og denne gang på kongens fødselsdag, skulle forholde sig til uro. Urolighederne foregik igen omkring finanshuset, Meyer & Trier, men Kierulff var i modsætning til Hvidberg godt forberedt:

Der var endelig blevet oprettet det føromtalt assistancekorps; denne gang bestående af flådemandskab fra Holmen. Der var indkøbt en større mængde bambusstokke fra Hamborg, som politistyrken blev udstyret med, og militæret var rekvireret. En større politistyrke placeret ved Meyer & Trier kunne således jage uromagerne ud på Stormbroen, der fra den ene side blev mødt af den pryglende politistyrke, og fra den anden side blev mødt af det rekvirerede militær.

³⁵ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, "Politiet og jødefejden i København 1819", Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 24.

³⁶ Dronning Marie Sophie Frederikke af Hessen-Kassel.

³⁷ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, "Politiet og jødefejden i København 1819", Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 28-29.

Urolighederne blev denne gang hurtigt bekæmpet, før det udviklede sig yderligere. Den sidste uro fandt sted **d. 30. januar 1820**, men også her formåede politiet at håndtere situationen effektivt. Kierulff koordinerede således med succes de sidste politiaktioner i forbindelse med Jødefejden, der ultimo januar 1820 kunne anses som slut.³⁸

Politidirektør Kierulff (12. marts 1782 – 22. august 1846).

2.3. Politiet vs. militæret & den særligt nedsatte kommission

Der er flere eksempler på samarbejdsvanskeligheder under Jødefejden mellem politi og militær såvel som mellem politidirektør Hvidberg og kommandanten i København, Grev Schulenburg. I forbindelse med en anholdelse, foretaget af kopist Thorkelin fra Politikammeret, nægtede en patrulje fra Borgervæbningen at komme kopisten til undsætning. Det skal i denne sammenhæng fremhæves, at selv de politiansatte kopister deltog aktivt i ordenshåndhævelsen, hvilket bekræfter, hvordan hele Københavns politistyrke var i brug under indsatsen i forbindelse med Jødefejden.

Derudover kan nævnes en episode på Kultorvet, hvor en piket fra Borgervæbningen kom i konfrontation med politiet.³⁹ Personer fra Borgervæbningen havde indfundet sig på et udkækningssted i strid med udgangsforbuddet, hvilket havde forårsaget politiets indgriben mod de pågældende fra Borgervæbningen. Den af kongen nedsatte kommission, som varetog ”retsopgøret” efter Jødefejden, rettede i denne sag kritik af politiets fremfærd. Grev Schulenburg

³⁸ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Politiet og jødefejden i København 1819”, Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 30 samt Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Jødefejden” i ”Protest og Oprør”, redigeret af Mikkelsen, Flemming, Modtryk 1986, side 93

³⁹ Piket = en styrke der er i beredskab.

påberåbte sig i denne sammenhæng over for Hvidberg, at det var kongens vilje, at Borgervæbningen kunne forfriske sig, så længe dette ikke generede ordenen.

Hvidberg og grev Schulenburg var ydermere uenige om, hvordan varetagelsen af de arresterede skulle foregå i forbindelse med transporten til og fra de retlige forhør i kommissionen.⁴⁰ Der kan således konstateres en manglende rollefordeling i ledelsesforholdet mellem politi og militær, hvilket i høj grad må anses som problematisk som følge af alle de forskellige styrker og enheder, der bidrog i bekæmpelsen af urolighederne. Denne problematik beskrives yderligere i afsnit 2.4.

Afslutningsvist kan nævnes, at kommissionen ultimo januar 1820 færdiggjorde sit arbejde. 32 personer endte med at blive straffet. Ingen blev idømt livsstraf. Den hårdeste af de idømte straffe var 3 års rasphusarbejde (1 person blev idømt denne straf). Der er ikke registreret nogle dødsfald som følge af urolighederne eller myndighedernes magtanvendelse.⁴¹

Ingen hovedmænd blev i øvrigt stillet til ansvar for uroen under Jødefejden. Et udpluk af de plakater, der havde opfordret til uro, blev analyseret i forbindelse med ”retsopgøret”, og undersøgelsen indikerede i flere tilfælde brug af gotiske og latinske bogstaver, herunder brugen af skønskrift. Det blev derfor umiddelbart antaget, at personer med en vis dannelse måtte have været involveret som skribenter eller ophavsmænd. Til slut konkluderede kommissionen, at uromagerne under Jødefejden hverken havde nogen egentlig leder eller nogle koordinerende bagmænd.⁴²

2.4. Reskript af 28. maj 1821

Rollefordelingen vedrørende ledelsesforholdet mellem politiet og militæret gav i årene efter Jødefejden anledning til politisk diskussion; det skulle klarlægges, hvem der havde kommandoen i forbindelse med situationer, hvor militæret skulle udføre politiets opgaver, herunder hvorvidt militæret skulle optræde som politi eller som militær i de givne situationer.

Det var generalauditør Bornemann's opfattelse, at politiet skulle udbygges med et gendarmerikorps, hvilket kunne minimere chancerne for, at politiet overhovedet fik brug for at

⁴⁰ Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Politiet og jødefejden i København 1819”, Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 18-22 samt side 27-28

⁴¹ Rasphusarbejde = særlig skærpet straf for mænd indført i 1734, som indbefattede at den dømte arbejdede med rasping eller filing af farvetræ, jf. Mørch, Søren. – Okkels Olsen, Anne, Ryg Olsen, Knud, ”Danmarks Historie 1880.1960. Hovedlinjer og kilder”, Gyldendal 1984, side 91.

⁴² Jf. Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Politiet og jødefejden i København 1819”, Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1982, side 32 samt Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Jødefejden” i ”Protest og Oprør”, redigeret af Mikkelsen, Flemming, Modtryk 1986, side 91-95

rekvirere militæret.⁴³ Ideen om et gendarmeri blev imidlertid droppet som følge af økonomiske betragtninger.⁴⁴

Den grundlæggende præmis for diskussionen om brug af militær magt mod borgere i fredstid kan illustreres med generalmajor Bülow's udtalelse i 1819: "*Politi "pacificerer" og militær "dræber"*". Bülow forsøgte på denne måde at opsætte en helt central forskel på politi og militær og påpegede endvidere, at såfremt politiet rekvirerede hjælp hos militæret, måtte militæret optræde som politi underlagt politiets ledelse. Bülow fremhævede endvidere, at hvis militæret skulle bekæmpe borgerne som en fjende, måtte det være i tilfælde af en borgerkrigs lignende belejringstilstand.

I forlængelse heraf valgte Frederik VI at udstede Reskript af 28. maj 1821, hvor det blev hjemlet, at kun politidirektøren kunne rekvirere militær assistance, hvilket skulle ske under politidirektørens befalingsmyndighed og gennem en særlig udpeget stabsofficer i militæret. Det blev således slået fast med reskriptet fra 1821, at militært personel skulle være under politidirektørens kommando, såfremt der blev afgivet militær assistance til politiet.⁴⁵

3. Politiet og Forsvaret - et samlet og nutidigt perspektiv

Lov nr. 708 af 8. juni 2018 om ændring af politiloven, retsplejeloven, forsvarsloven og militær straffelov (Forsvarets bistand til politiet og udvidelse af politiklageordningen mv.) (herefter kaldet Lov nr. 708 af 8. juni 2018) giver anledning til at anlægge et samlet og nutidigt perspektiv med hensyn til afgrænsningen mellem politi og forsvar.

Dansk politi blev oprettet i 1682 og set ud fra et både historisk og nutidigt perspektiv, kan rekvireringen af militæret/Forsvaret groft deles op i tre kategorier:

For det første kan nævnes en række centrale hændelser i 1700- og 1800-tallet, hvor politiets evner og ressourcer ikke var tilstrækkelige i forbindelse med opløb og civile uroligheder. Militær hjælp blev i disse sammenhænge rekvireret med henblik på at genvinde ro og orden i gaderne.⁴⁶

⁴³ Gendarmeri = militært udrustet politistyrke, der har gennemgået både politimæssig uddannelse samt militær træning. Gendarmerikorps benyttes særligt i Sydeuropa (i Italien hedder korpset, Carabinieri).

⁴⁴ Jf. Christensen, John og Stevnsborg, Henrik, "Gendarmer igen?", Karnov 2011.

⁴⁵ Jf. Stevnsborg, Henrik, "Politi 1682-2007", 1. udgave, 2010, Samfundslitteratur 2010, side 58 og Reskript af 28. maj 1821.

⁴⁶ Jf. Stevnsborg, Henrik, "Politi 1682-2007", 1. Udgave, Samfundslitteratur 2010, kapitel 2 samt side 51-52.

Der kan i denne sammenhæng nævnes følgende begivenheder ud over *Jødefejden* i 1819: *Den Store Udfejlsesfest* 1771,⁴⁷ *Studenterkrigen i Filsofgangen* 1787,⁴⁸ opløbet i forbindelse med anholdelsen af systemkritiker Michael Brabrand 1793⁴⁹ og *Slaget på Fælled* 1872.⁵⁰

For det andet kan fremhæves særlige områder vedrørende Forsvarets sektoransvar, og hvor Forsvarets særegne kompetencer bevirker, at den politimæssige opgaveløsning ligger hos netop Forsvaret. Her kan nævnes Forsvarets udøvelse af politimyndighed til søs og i luften, som indtil for nylig var hjemlet i forsvarsloven § 15.⁵¹ Forsvarsloven § 15 ophæves efter aftale mellem justitsministeren og forsvarsministeren, jf. Lov nr. 708 af 8. juni 2018 § 5, stk. 2, jf. stk. 1.⁵² Forsvarets udøvelse af politimyndighed til søs og i luften er nu hjemlet i politiloven § 24 d.⁵³

Forsvarsloven blev i forbindelse med en lovændring i 2001 udbygget med en § 7, hvor det ud fra en overordnet og meget bredt formuleret ordlyd fremgik, at:

"Forsvaret skal efter forsvarsministerens nærmere bestemmelser og forhandling med vedkommende ministre kunne løse andre opgaver".

Betegnelsen *andre opgaver* omfattede eksempelvis politiets mulighed for at rekvirere hjælp hos Forsvaret med henblik på at løse politiopgaver, der ikke allerede lå inden for Forsvarets sektoransvar. Ordlyden i bestemmelsen er nu ændret, jf. Lov nr. 708 af 8. juni 2018, og *"politiet"* fremgår nu direkte af ordlyden:

"Forsvaret kan efter forsvarsministerens nærmere bestemmelser og forhandling med vedkommende ministre kunne løse andre opgaver, herunder for politiet".

⁴⁷ Et voldsomt opløb bevirker, at politiet må give fortabt overfor mængden af københavnske borgere, der stormer og raserer de københavnske bordeller i protest mod Struense og 1771-plakaten. Forsvarets dragoner bliver ved denne anledning indsat.

⁴⁸ Det kommer det til håndgemæng mellem studenter og soldater i Filsofgangen i København. Politiet foretager en række anholdelser, men bliver tvunget af uromagerne til at sætte alle på fri fod igen. Optøjerne fortsætter og militæret bliver indsat for at varetage politiets arbejde.

⁴⁹ Under Den Franske Revolution i slutningen af 1700-tallet, kom det gentagende gange til sammenstød mellem politi og demonstranter. Da systemkritikeren Michael Brabrand bliver anholdt d. 2. april 1793 giver det anledning til en stor demonstration, hvor forsvaret bliver indkaldt for at opløse menneskemængden.

⁵⁰ Den Internationale Arbejderforening havde kaldt til folkemøde. Københavns politidirektør havde forbudt mødet, og det kom til hårde kampe mellem arbejdere og politi med assistance fra militærets gardehusarer.

⁵¹ Jf. lovbekendtgørelse nr. 582 af 24. maj 2017 med senere ændringer, herunder ændringslov nr. 708 af 8. juni 2018 § 3.

⁵² Forsvarsloven § 15 skulle ses i sammenhæng med bekendtgørelse nr. 178 af 10. marts 2008 om Forsvarets varetagelse af politimæssige opgaver til søs. Forsvarsloven § 15 byggede på den tidligere gældende kongelig anordning af 2. oktober 1940 om politimyndighed for Søværnets skibe og luftfartøjer, der blev erstattet af forsvarsloven § 15 i 2001.

⁵³ Jf. lovbekendtgørelse nr. 956 af 20. august 2015, med senere ændringer, herunder ændringslov nr. 708 af 8. juni 2018 § 1.

Dansk politi er ikke i besiddelse af luftfartøjer og råder kun i et minimalt omfang over søfartøjer. Der er således både praksis og tradition for, at politiet rekvirerer hjælp hos Forsvaret med henblik på at få støtte i form af fly, helikoptere eller skibe/både. Hertil kan supplerende nævnes Hjemmeværnets støtte til politiet, jf. hjemmeværnsloven § 1, hvilket eksempelvis gjorde sig gældende, da Flyverhjemmeværnet bidrog med et overvågningsfly i 2017 i forbindelse med politiets opgaveløsning under en længevarig bandekonflikt i København.⁵⁴ Derudover har Politihjemmeværnet sit eget sektoransvar med henblik på at støtte politiet ved trafikregulering- eller afspærringsopgaver mv.⁵⁵

I relation til politiets rekvirering af hjælp hos Forsvaret har det indtil for nylig været praksis at sondre mellem *almindelig hjælp* og *særlig hjælp* med henblik på at definere Forsvarets bistand i den konkrete situation. Sondringen blev indført i 1971 i forbindelse med en revidering af de daværende regler på området med det formål at opdele militær bistand i aktioner *uden risiko for konfrontation* (almindelig hjælp) og aktioner *med risiko for konfrontation* (særlig hjælp). Sidstnævnte indeholdende risiko for magtanvendelsessituationer. Ifølge bemærkningerne til Lov nr. 708 af 8. juni 2018 § 1, lægges der op til at ophæve sondringen mellem almindelig hjælp og særlig hjælp. Der skal i stedet være fokus på at definere den konkrete opgave og de politimæssige beføjelser, som Forsvarets personel får tildelt i den pågældende sammenhæng.⁵⁶

For det tredje kan der i forlængelse af ovenstående om aktioner med risiko for konfrontation nævnes samarbejdet mellem Forsvarets specialstyrker (Frømandskorpset og Jægerkorpset) og Politiets Aktionsstyrke (AKS), der på baggrund af intens samtræning i fællesskab løser en række af de specialopgaver, som AKS bliver sendt ud til. Dette samarbejde mellem Forsvarets specialstyrker og AKS bygger traditionelt set på det faktum, at både Frømandskorpset og Jægerkorpset kan bidrage med særlige kompetencer med henblik på aktioner til vands og i luften. Sidstnævnte kom eksempelvis til udtryk ved en politiaktion i Ålbæk Havn (Ålbæk Havn-sagen) fra 2013, som omhandler en aktion, hvor AKS, støttet med særlig hjælp fra frømandskorpset, anvendte magt i forbindelse med en af frømændenes påsejling af to smuglermistænkte personer i en båd. Efterfølgende blev der indledt en skudveksling, hvor politiet skød og dræbte den ene

⁵⁴ www.hjv.dk/oe/hjk/nyheder/sider/flyverhjemmevaernet-indsaettes-i-koebenhavn.aspx lokaliseret d. 08.06.2018.

⁵⁵ Afspærring adskiller sig fra bevogtning ved som udgangspunkt ikke at omfatte konfrontation med civile. Afspærringsopgaver udføres ubevæbnet i modsætning til bevogtningsopgaver.

⁵⁶ Jf. bemærkningerne til lov nr. 708 af 8. juni 2018 om ændring af politiloven, retsplejeloven, forsvarsloven og militær straffelov (Forsvarets bistand til politiet og udvidelse af politiklageordningen mv.) side 9 og side 18. Om *almindelig hjælp* og *særlig hjælp*, jf. Olsen, Adam Apel Ashtiani, "Forsvaret – i politiets tjeneste", Justitia, nummer 2, april 2016, 39. årgang, Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

mistænkte, mens en polititjenestemand og den anden mistænkte blev såret. Den Uafhængige Politiklagemyndighed vurderede, at aktionen var foregået i overensstemmelse med de gældende regler om magtanvendelse.⁵⁷

Politiets rekvirering af hjælp hos Forsvaret er indtil for nylig sket ud fra følgende præmisser:

1) Rekvireringen er sket på politiets initiativ.

2) Forsvarets personel har været under politiets kommando.

3) Rekvireringen er sket som følge af Forsvarets eget sektoransvar, der ud over opgaver til vands og i luften også omfatter eksempelvis ammunitionsrydning *eller* som følge af Forsvarets helt særlige kompetencer, herunder samarbejdet mellem AKS og Forsvarets specialstyrker.

I forlængelse af de nævnte præmisser har det endvidere været praksis, at politiet *ikke* rekvirerede særlig hjælp hos Forsvaret, hvis det udelukkende relaterede sig til grundlæggende mandskabsmangel i politiet og for at frigive ressourcer/mandskab i politiet til andre opgaver.⁵⁸ Denne praksis fraviges således i forbindelse med regeringens valg om at indsætte soldater fra Forsvaret til bevogtningsopgaver på eksempelvis Krystalgade eller ved den dansk/tyske grænse, da disse opgaver helt grundlæggende må betegnes som politiopgaver, der ikke kræver Forsvarets særlige kompetencer.⁵⁹

En sag fra 2017 (Christianiapusher-sagen), hvor AKS med støtte fra Frømandskorpset skød og dræbte en eftersøgt pusher fra Christiania, indikerer også en ændring af praksis. Den pågældende politiaktion adskilte sig ikke fra en ganske almindelig politiforretning, udover at den mistænkte blev betragtet som særlig farlig.⁶⁰ Aktionen skete på land, og der var således ikke tale om rekvirering af Forsvarets specialstyrker som følge af, at aktionen skulle ske til vands, i luften eller

⁵⁷ Jf. (DUP-2013-321-0006), Den Uafhængige Politiklagemyndighed, Årsberetning 2013, side 16 og 17.

⁵⁸ Jf. Olsen, Adam Apel Ashtiani, "Forsvaret – i politiets tjeneste", Justitia, nummer 2, april 2016, 39. årgang, Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

⁵⁹ www.dr.dk/nyheder/indland/bevaebnede-soldater-udstyret-med-plastikstrips-og-peberspray-bevogter-fra-i-dag lokaliseret d. 29.09.2017.

⁶⁰ Jf. (DUP-2016-321-0024), Den Uafhængige Politiklagemyndighed, Årsberetning 2016, side 17 samt Statsadvokaten indstillede efterforskningen. Det fremgår af flere kilder, at DUP'ens vurdering i forbindelse med efterforskningen bygger på et nødværgesynspunkt set fra politiets perspektiv. Derudover kan det ydermere konstateres, at der har været tvivl om de processuelle arbejdsgange i forbindelse med efterforskningen, herunder tvivl om retsstillingen for forsvarers personel, jf. Radio 24/7, "Elitesoldater i rodet affære efter Christiania drab", www.radio24syv.dk/udvalgte-nyhedshistorier/elitesoldater-i-rodet-affaere-efter-christiania-drab/ lokaliseret d. 11.12.2017.

som følge af andre særlige forhold, der krævede Jægerkorpsets eller Frømandskorpsets kompetencer. Samarbejdet mellem AKS og Forsvarets specialstyrker fremstår derfor som værende blevet mere permanent eller af mere generel karakter end tidligere.

3.1. To forskellige myndigheder

For at fremhæve grundlaget for diskussionen af afgrænsningen mellem politi og forsvar er det centralt at belyse de to myndigheder ud fra et grundlæggende og traditionelt rollefordelingssynspunkt. Som udgangspunkt varetager politiet statens indre sikkerhed, mens Forsvaret varetager statens ydre sikkerhed. Dette kan foldes yderligere ud rent teoretisk:

Den norske forsker, Ragnar L. Auglend, har opstillet et paradigme med udgangspunkt i fem retlige dimensioner, hvilke beskriver forskellen i rollefordelingen mellem politi og forsvar i forhold til staten:

1) *”En geografisk/saklig dimension”* hvor politiet varetager sikkerheden *på* territoriet, mens Forsvaret varetager sikkerheden *over* territoriet.

2) *”En rettslig/normativ dimension”* hvor politiet varetager den indre sikkerhed på baggrund af nationale regler, mens Forsvaret varetager den ydre sikkerhed på baggrund af folkeretlige regler.

3) *”En substansiell/funksjonel dimension”* hvor politiet udøver myndighedshåndhævelse, mens Forsvaret foretager suverænitethåndhævelse. Myndighedsudøvelsen indbefatter varetagelsen af tryghed, sikkerhed, fred og orden, herunder kriminalitetsbekæmpelse. Suverænitethåndhævelse angår territoriale krænkelser og angreb udefra, som truer statens *forsvarsevne og politiske handlekraft*.

4) *”En doktrine-/formålsorientert dimension”* hvor politiet afværger fare og foretager kontrol, anholdelse, magtanvendelse mm. i henhold til politiloven, mens Forsvaret udøver forsvar/angreb og nedkæmper fjenden i en *absolut og kollektiv* sammenhæng. Dette kan ses i direkte forlængelse af general Bülow's udtalelse i 1819: *”Politi ”pacificerer” og militær ”dræber” ”*, jf. afsnit 2.4.

5) ”En objektrettet dimension” hvor politiets myndighedshåndhævelse retter sig mod individer, herunder kriminelle og personer der krænker tryghed, sikkerhed, fred og orden, mens Forsvarets suverænitets-håndhævelse retter sig mod andre stater eller stridende kombattanter.⁶¹

De to myndigheder bygger således på to forskellige retlige grundlag med hver sine funktioner. Politiet er på denne baggrund ikke pr. definition opbygget/uddannet til løse Forsvarets opgaver og vice versa. I samarbejdet mellem AKS og Forsvarets specialstyrker forsøges denne problematik imidlertid løst ved hjælp af intens samtræning.

3.1.1. Politisoldater

Ideen om en militariseret enhed i det danske politikorps, i form af et gendarmeri, blev som nævnt tidligere overvejet i forbindelse med den politiske evaluering af Jødefejden. Det er ikke den eneste gang, at et dansk gendarmerikorps har været overvejet. I 1842 blev et sådan korps foreslået af herredsfoged Manthey i Løve Herred i Holbæk Amt. Forslaget blev ikke til noget; igen som følge af økonomiske betragtninger. I 1863-1864 blev oprettelsen af et gendarmeri drøftet under samling i Rigsdagen. Her blev ideen om korpset også kasseret; blandt andet som følge af overvejelser om, at et sådan korps ville stå ”afsondret fra befolkningen”. I 1885 lykkedes det statsminister J.B.S. Estrup at indføre et gendarmeri i dansk politi på baggrund af en kongelig udstedt provisorisk lov. Gendarmeriet blev nedlagt igen i 1894.⁶²

Under slumstormernes indtog i København i 1970’erne blev politiet udstyret med nye dueblå indsatsdragter. Dragterne var en del af en helt ny udrustning, som skulle være behjælpelig i politiets kamp mod slumstormerne. Uniformerne var inspireret af hærens beklædning, og den dueblå farve blev valgt med det formål at signalere en klar afgrænsning mellem politiet som myndighed og militæret.⁶³ Signalet, som myndighederne valgte at sende, kan ses i direkte forlængelse af drøftelserne i Rigsdagen, hvor et militariseret politi i Danmark blev betragtet som ”afsondret fra befolkningen”.

Det kan diskuteres, hvorvidt AKS i dag kan betragtes som et (modificeret) gendarmeri. Operatørerne i AKS har en politimæssig baggrund, er militært udrustet og har gennemgået

⁶¹ Jf. Auglend, Ragnar L., ”Fordeling av ansvar og myndighet mellom politi og forsvar ved indre beredskap”, Tidsskrift for Strafferet, Nr. 3/2015 årgang 15, Universitetsforlaget 2015, side 320.

⁶² Jf. Stevnsborg, Henrik, ”Politi 1682-2007”, 1. udgave, 2010, Samfundslitteratur 2010, side 59-62.

⁶³ Jf. Olsen, Adam Apel Ashtiani, ”Forsvaret – i politiets tjeneste”, Justitia, nummer 2, april 2016, 39. årgang, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, side 3.

militærrelateret træning. Denne diskussion skal ikke behandles i denne artikel men leder hen til at fremhæve nogle aktuelle drøftelser i Rigspolitiet fra 2017. Drøftelserne omhandler, hvorvidt personer fra Forsvarets specialstyrker skal kunne søge direkte optagelse i AKS. Vedtages dette, vil det fravige tidligere praksis, hvor kun politiuddannet personale har kunnet søge optagelse i AKS. Drøftelserne er sket som følge af konkrete udfordringer med at finde egnet personale i politiet, som kan bestå AKS's særlige og fysiske optagelsesprøver.⁶⁴ I forbindelse med udarbejdelsen af denne artikel har Politiforbundet bekræftet d. 27. august 2018, at forbundet er involveret i de pågældende drøftelser, der på nuværende tidspunkt fortsat er i gang.⁶⁵

Politiaktion med camouflagede operatører på Østerbro d. 15. februar 2015. Foto: Rune Greif.

3.2. Hjemmelsgrundlaget

Det retlige grundlag for Forsvarets bistand til politiet er gennem de senere år blevet diskuteret, og kritikere har påpeget, at hjemmelsgrundlaget var mangelfuldt. Da samarbejdet relaterer sig til magtanvendelsessituationer, der helt grundlæggende anses som en af de mest indgribende

⁶⁴ www.dr.dk/nyheder/politik/politiet-vil-hyre-folk-fra-forsvaret-til-aktionsstyrke lokaliseret d. 30.05.2018.

⁶⁵ Jf. telefonisk samtale med Politiforbundets forbundssekretær, Flemming Olsen, d. 27. August 2018.

foranstaltninger i et demokratisk samfund, kræves der ud fra helt grundlæggende forvaltningsretlige principper en klar og tydelig hjemmel. De bredt formulerede bestemmelser i forsvarsloven, som indtil fornylig var hjemmelsgrundlaget for Forsvares bistand til politiet, gav således anledning til at overveje udarbejdelsen af ny lovgivning.⁶⁶

Derudover har der været juridisk tvivl om, hvorvidt det var Den Uafhængige Politiklagemyndighed eller Forsvarets Auditørkorps, der havde kompetencen til at foretage undersøgelse af Forsvarets personel i forhold til situationer, hvor Forsvarets personel havde været under politiets kommando. I Ålbæk Havn-sagen og Christianiapusher-sagen var det Den Uafhængige Politiklagemyndighed, som efterforskede sagerne, mens det i en sag om et vådeskud i vagtstuen i Synagogen d. 5. maj 2018, hvor en soldat affyrede sit våben og sårede en polititjenestemand, var Forsvarets Auditørkorps som havde kompetencen til at efterforske.⁶⁷

Diskussionen om det mangelfulde hjemmelsgrundlag og den manglende regulering på området er nu forsøgt løst med Lov nr. 708 af 8. juni 2018, hvor indsættelsen af et helt nyt kapitel i politiloven (kapitel 6 a) danner et helt nyt lovgrundlag. Derudover er retsplejelovens kapitler om adfærdsklager mod politipersonale (kapitel 93 b) og straffesager mod politipersonale (kapitel 93 c) blevet udvidet med nogle nye bestemmelser, henholdsvis §§ 1019 r og 1020 m. De nye bestemmelser fastlægger, at Den Uafhængige Politiklagemyndighed har kompetencen til at undersøge og efterforske sager, hvor Forsvarets personel har ydet bistand til politiet i henhold til politiloven. Sidst men ikke mindst er forsvarsloven § 7 blevet præciseret i ordlyden, så bestemmelsen henviser direkte til politiet, jf. afsnit 3 ovenfor.

Ud over at hjemle Forsvarets bistand til politiet åbner Lov nr. 708 af 8. juni 2018 også op for et bredere og mere permanent samarbejde mellem politiet og Forsvaret. Dette kommer eksempelvis til udtryk i politiloven § 24 a, stk. 1, nr. 4, hvoraf det fremgår, at Forsvaret kan bidrage med bevogtningsopgaver med henblik på at *”forebygge og afværge [...]”*. Dette skal ses i sammenhæng med politiloven § 24 a, stk. 2, hvoraf det fremgår, at *”Anmodning om bistand efter stk. 1 kan alene fremsættes, hvis politiets egne ressourcer ikke er tilstrækkelige eller ligeså egnede som Forsvarets ressourcer til løsning af den pågældende opgave”*. Nærlæses ordlyden kan det konstateres, at ren ressourcemangel hos politiet alene er nok til at rekvirere bistand hos Forsvaret.

⁶⁶ Jf. Olsen, Adam Apel Ashtiani, ”Forsvaret – i politiets tjeneste”, Justitia, nummer 2, april 2016, 39. årgang, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag samt Stevnsborg, Henrik, ”Grænserne mellem politi og militær udviskes med nyt lovforslag- og det er bekymrende”, Berlingske 09.03.2018, side 32.

⁶⁷ www.dr.dk/nyheder/indland/vadeskud-ved-synagogen-end lokaliseret d. 16.05.2018.

Dette kan begrundes ud fra at ordet ”eller” forbinder de to betingelser i bestemmelsen, der dermed ikke kan betragtes som at være kumulative betingelser.

Som det også er tilfældet i praksis med indsættelsen af soldater ved Synagogen på Krystalgade, lægger politilovens nye § 24 a, stk. 2, op til en helt ny retstilstand i Danmark, hvor politiet i en mere generel forstand har mulighed for at rekvirere militær bistand.

4. Sammenfatning

200-året for Jødefejden nærmer sig, og soldaterne i Krystalgade kan ses som et politihistorisk symbol for de snart 200 år gamle begivenheder. Behovet for en større og mere slagkraftig politistyrke var på dagsordenen i 1819 og er det stadigvæk her i 2018. Indsættelsen af militæret i København under Jødefejden gav efterfølgende anledning til, at myndighederne foretog en klar afgræsning mellem politi og militær. Behovet for retlig regulering af den militære bistand til politiet blev italesat, og dette resulterede i Reskript af 28. maj 1821. De overordnede juridiske rammer i reskriptet har lige siden været gældende ret.

Det er centralt at fremhæve, at enevælden i 1821, på linje med gældende ret i dag, valgte at sikre en procesgaranti om, at militæret skulle fungere under politiets kommando i tilfælde af politiets rekvirering af militær hjælp/magt. Hertil anså det enevældige styre det endvidere som en klar undtagelse at indsætte militæret mod civile i fredstid.

Indsættelsen af soldater ved Synagogen i Krystalgade, og ved den dansk/tyske grænse mv., repræsenterer et vendepunkt i dansk historie. Denne gang bliver der fra lovgivers side taget et markant skridt væk fra en klar afgræsning i rollefordelingen mellem politi og forsvar. – Og selvom Lov nr. 708 af 8. juni 2018, ligesom Reskript af 28. maj 1821, både regulerer og styrker hjemmelsgrundlaget for den militære bistand, der stadig ydes under politiets kommando, går Lov nr. 708 af 8. juni 2018 skridtet videre. Der lægges fra politisk side op til at gøre Forsvarets rolle i forhold til politiets virksomhed mere permanent, hvilket bryder med nogle helt grundlæggende og demokratiske principper, som har været gældende i Danmark i århundreder. Disse principper kan belyses ud fra Ragnar L. Auglends paradigme, som illustrerer en række grundlæggende modsætningsforhold mellem de to myndigheder, der teoretisk set ikke er opbygget til at løse hinandens opgaver.

Politiet kan i dag ifølge Lov nr. 708 af 8. juni 2018 i højere grad, og i en mere generel forstand end tidligere, rekvirere støtte fra Forsvaret, og brugen af militær bistand til politiets virksomhed er dermed ved at rykke sig fra at være **undtagelsen** til at blive **hovedreglen** i løsningen af udvalgte politiforretninger.

Litteraturliste

Bøger og artikler:

Albertsen, Leif Ludwig, ”Engelen Mi – en bog om den danske Jødefejde”, Privattræk 1984

Andersen, HC, ”Mit livs eventyr”, ved Topsøe-Jensen, H, Gyldendal 1951

Auglend, Ragnar L., ”Fordeling av ansvar og myndighet mellem politi og forsvar ved indre beredskap”, Tidsskrift for Strafferet, Nr. 3/2015 årgang 15, Universitetsforlaget 2015

Blüdnikow, Bent, ”Jødefejden 1819-1820”, i ”Jøderne som frie borgere – anordningen af 29. marts 1814”, Det Jødiske Samfund 2014

Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Politiet og jødefejden i København 1819”, Politihistorisk Selskab, Årsskrift 1982

Blüdnikow, Bent og Christensen, Bent, ”Jødefejden” i ”Protest og Oprør”, redigeret af Mikkelsen, Flemming, Modtryk 1986

Bruun, Carl, ”Kjøbenhavn”, Første Del, P. G. Philipsens Forlag 1887

Christensen, John og Stevnsborg, Henrik, ”Gendarmer igen?”, Karnov 2011

Mørch, Søren. – Okkels Olsen, Anne, Ryg Olsen, Knud, ”Danmarks Historie 1880.1960. Hovedlinjer og kilder”, Gyldendal 1984

Olsen, Adam Apel Ashtiani, ”Forsvaret – i politiets tjeneste”, Justitia, nummer 2, april 2016, 39. årgang, Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Pedersen, Karl Peder, ”Kontrol over København”, Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2014

Stevnsborg, Henrik, ”Magt, Krig og Centralisering – Dansk politi 1945-2007”, 1. udgave, 1. oplag, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2016

Stevnsborg, Henrik, ”Politi 1682-2007”, 1. udgave, 2010, Samfundslitteratur 2010

Stevnsborg, Henrik, ”Grænserne mellem politi og militær udviskes med nyt lovforslag- og det er bekymrende”, Berlingske 09.03.2018

Artikler fra internettet og hjemmesider:

www.dr.dk/nyheder/indland/bevaebnede-soldater-udstyret-med-plastikstrips-og-peberspray-bevogter-fra-i-dag lokaliseret d. 29.09.2017

www.dr.dk/nyheder/indland/vadeskud-ved-synagogen-end lokaliseret d. 16.05.2018

www.dr.dk/nyheder/politik/politiet-vil-hyre-folk-fra-forsvaret-til-aktionsstyrke lokaliseret d. 30.05.2018

www.danmarkshistorien.dk

www.hjv.dk/oe/hjk/nyheder/sider/flyverhjemmevaernet-indsaettes-i-koebenhavn.aspx lokaliseret d. 08.06.2018

www.radio24syv.dk/udvalgte-nyhedshistorier/elitesoldater-i-rodet-affaere-efter-christiania-drab/ lokaliseret d. 11.12.2017

Rapporter, skrivelser, registre mv.:

Den Uafhængige Politiklagemyndighed, Årsberetning 2013

Den Uafhængige Politiklagemyndighed, Årsberetning 2016

Schous Register Over Forordninger”, 18 del, 1818-1822

Kongelige Reskripter og Resolutioner, Reglementer, Instruxer og Fundatser samt Kollegialbreve”, famtede og udgivne af Algreen-Ussing, T, VII. Deel 8. Bind 1820-1821, På den Gyldendalske Boghandlings Forlag 1828

Gardehusarregimentet, Hæren (Rytteriet) Gardehusarregimentet, D. Generalkommissariatsskrivelser, 1774-1842

Gardehusarregimentet, Hæren (Rytteriet) Gardehusarregimentet, D. Parolbefalinger, 1805-1844

Lovgivning:

Bekendtgørelse fra Politidirektøren af 5. September 1819

Bekendtgørelse fra Politidirektøren af 7. September 1819

Bekendtgørelse nr. 178 af 10. marts 2008 om Forsvarets varetagelse af politimæssige opgaver til søs

Forsvarsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 582 af 24. maj 2017 med senere ændringer, herunder ændringslov nr. 708 af 8. juni 2018 § 3

Kongelig anordning af 29. marts 1814

Kongelig bekendtgørelse af 6. september 1819

Kongelig anordning af 2. oktober 1940 om politimyndighed for Søværnets skibe og luftfartøjer

Lov nr. 708 af 8. juni 2018 om ændring af politiloven, retsplejeloven, forsvarsloven og militær straffelov (Forsvarets bistand til politiet og udvidelse af politiklageordningen mv.)

Militær straffelov, jf. lov nr. 530 af 24. juni 2005 med senere ændringer, herunder ændringslov nr. 708 af 8. juni 2018 § 4.

Politoloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 956 af 20. august 2015, med senere ændringer, herunder ændringslov nr. 708 af 8. juni 2018 § 1

Reskript af 28. maj 1821

Retsplejeloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 1101 af 22. september 2017 med senere ændringer